

SYMBOLS IN THE PAINTINGS OF JAMES ENSOR

* Meral Batur Çay¹

* Doç. Dr. Karabük Üniversitesi Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Resim Bölümü,
Karabük, Türkiye

Abstract

Art, which glorifies people and enables it to reach its essence, is a mirror of society. As an individual of the society in which they live, painters occasionally presented the reflections of social events in their paintings in a critical language. One of these painters is the Belgian painter and print artist James Ensor, who has left deep traces in the history of art, lived between 1860 and 1949, is an important representative of surrealism and expressionism. The artist, who transforms the social realities into metaphors with the images he uses in his works, uses the skull and mask used in his works. symbolic images and the purpose of using them constitute the main problematic of this study. In this research, a descriptive evaluation was made using the literature review and analysis method. In this context, the purpose of the study is to examine the images used by James Ensor, who uses rich symbolic images in his paintings, the symbolic meanings of these images, and the semantic dimensions left by all these images in the audience. In this research, firstly, the metaphoric images of the works of the artist in this context and the uses of them were determined and these images were evaluated by examining them symbolically. In the light of this information, it is concluded that the artist, who combines social reflections with existential philosophy, depicts the disappointments in the society he lives in with the symbolic images he uses in his paintings and thus makes a social criticism.

Keywords: James Ensor, Symbol, Image, Mask, Death

JAMES ENSOR'UN RESİMLERİNDEKİ SEMBOLLER

Özet

İnsanı yücelten ve onun özüne varmasını sağlayan sanat, toplumun aynası niteliğindedir. İçinde yaşadıkları toplumun bir bireyi olarak ressamlar, resimlerinde toplumsal olayların yansımalarını zaman zaman eleştirel bir dil ile sunmuşlardır. Bu resamlardan biri de sanat tarihinde derin izler bırakmış, 1860 ve 1949 yılları arasında yaşamış, sürrealizm ve ekspresyonizmin önemli temsilcilerinden olan Belçikalı ressam ve baskı sanatçısı James Ensor'dur. Yapıtlarında toplumsal gerçekleri kullandığı imgelerle metafora dönüştüren sanatçının çalışmalarında kullandığı kurukafa ve maske sembolik imgeler ve bunları kullanış amacı bu çalışmanın ana sorunsalını oluşturmuştur. Bu araştırmada, literatür taraması ve inceleme yöntemi kullanılarak betimsel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, resimlerinde zengin sembolik imgeler kullanan James Ensor'un, resimlerinde kullandığı imgeleri, bu imgelerin sembolik anlamlarını ve izleyicide bıraktığı anlamsal boyutları irdelemektir. Öncelikle sanatçının bu bağlamdaki eserlerinin neler olduğu ve kullandığı metaforik imgeler tespit edilmiş ve bu imgeler sembolik açıdan irdelenerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: James Ensor, Sembol, İmge, Maske, Ölüm

Giriş

İlkel toplumlardan günümüze kadar geçen süreç içinde kullanıla gelen maskeler, ilk olarak dinsel amaçlı ortaya çıkmıştır. İlkel toplumlarda dini ritüellerle ilişkili olan maskeler, Yunan ve Roma dönemlerinde daha çok tiyatrolarda izleyicileri etkilemek için kullanılmıştır. Bu süreçte tiyatrolarda kullanılan maskeler, zamanla kendi kişiliklerine ulaşarak onları takan karakterlerin önüne geçmişlerdir. Sanat tarihinde de sıklıkla kullanılan maskelerin en etkileyici örneklerine James Ensor'un eserlerinde rastlanmaktadır. Asıl ismi James Sidney Edouard, Baron Ensor olan sanatçı, aslen Belçikalı olup İngiliz bir baba ile Flaman bir annenin oğludur.

¹ Sorumlu Yazar: meralbatur@karabuk.edu.tr / Doi: 10.22252/ijca.741663

Fantastik ve kara mizah ürünü ekspresyonist eserleriyle tanınan ressam, resimlerinde hayal gücünü izleyiciye olabildiğince çarpıcı bir şekilde sunmuştur. Adeta içinde bulunduğ toplumun kara mizahını yapan sanatçı, resimlerinde ürkütücü görüntülerinin arkasındaki insan durumlarını betimleye çalışmıştır. Bu nedenle de resimlerinde çok fazla sembolik ve metaforik ge vardır.

Bu çalışmada amaç, resimlerinde zengin sembolik imgeler kullanan sanatçının, resimlerinde kullandığı imgeleri, bu imgelerin sembolik anlamlarını ve tüm bu imgelerin izleyicide bıraktığı anlamsal boyutları irdelemektir.

Bu araştırmada literatür tarama yöntemine başvurulmuştur. Öncelikle yerli ve yabancı kaynaklar taranmış, sanatçıyla ilgili önceki yıllarda yazılmış yazılar incelenmiştir. İ dünyasını yansıtan sanat eserlerinde içinde bulunduğ toplumu çeşitli sembollerle eleştiren sanatçı Ensor'un bu bağlamdaki eserlerinin neler olduğu tespit edilmiş, orijinal eserler üzerinden incelemeler yapılmış ve böylece çok yönlü bir bakış açısıyla değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Sanatçıyı, onun ruh dünyasını ve kullandığı imgelerin arkasındaki gizli anlamları anlamının yolunun sanatçının eserlerinin sembolik olarak çözümlenmesi olduğu düşünülmektedir.

Sanat tarihinde derin izler bırakmış, 1860 ve 1949 yılları arasında yaşamış, sürrealizm ve ekspresyonizmin önemli temsilcilerinden olan Belçikalı ressam ve baskı sanatçısı "... James Ensor, ie dönük bir kişiliğe sahiptir. Bu sebeple resimlerini yaparken içinden fışkıran dş gücünün dürtüsüyle hareket etmiştir. İnsanlara ve dünyaya yabancılaşmış bir kişi olarak kendi ruhsal durumunu doğrudan yansıtmayı ve resimlerinde kimilerinin "iğrenç" bulduğu maskeli yüzler ve hortlaklar yapmayı tercih etmiştir. Resimlerine gerçek olmayan hayal ürünü ve korkunç öğeler sokmuş, maskeler, figürler ve iskeletler kullanmıştır. alışmalarında hem izlenimci hem de gerçekçi üsluplar kullanmıştır. Resimlediği garip yaratıkları ve hortlak biçimindeki bedenleri de acayip elbiselerin içine ve maskelerin altına saklanmıştır. Ensor resimlerinde ölümü hatırlatan korkulu bir dünya ortaya çıkarmıştır (Taşkesen, 2018; 9)." Bu dünyayı yaratmasında çocukluk anıları ve yaşantıları oldukça etkili olmuştur. Çocukluk yıllarında ailesiyle birlikte Oostende'de yaşayan Ensor'un çocukluğu ailesinin sahip olduğu içi maskelerle dolu hediyelik eşya dükkanında geçmiştir. Yaşadıkları yer olan Oostende'de her sene festivaller düzenlenmekte ve bu festivallerde insanlar çarpıcı nitelikte değişik ve çeşitli maskeler takmaktadır. Tam da bu nedenle sanatçının yapmış olduğu resimlerinde kullandığı maskelerin çocukluk yılları anılarından geldiği düşünülmektedir. Ensor'un en eski anılarından biri, yıllık Oostende karnavalı için hazırlık yaparken yüzünü kaplayan korkunç bir maske ile geleneksel köylü kostümü giymiş, yatağının dibinde duran bykannesidir (Pound, 2018).

İskelet, kurukafa gibi ölüm imgelerinin resimlerine girişi ve resimlerinde artışı ise yine yaşadığı başka bir olaydan sonra olmuştur. ldrlmeden bir süre önce, bir grup yerli adam tarafından kötü bir şekilde dövülmüş olan Ensor'un babası 14 Nisan 1887'de l bulunmuştur. Ensor, Mariette'e yazdığı mektuplardan birinde neler olduğunu şöyle anlatmıştır: "*Babamın yaralanmaları çok ciddi, başı kelimenin tam anlamıyla tıraş bıçağıyla kesilmiş ve boynun ense kısmında çok derin bir yara var. Saldırının acımasızlığına rağmen, suçlu cezasız kalabilir...Ne olacağını bilmiyorum. Olay Oostende'te çok fazla karışıklığa neden oldu, bunu babama yapan haydutlar iyi bir aileden* (Jefreys, 2017; 22)." Babasının lm Ensor için önemli bir kayıp olmuştu. Çünkü ailesi arasında sadece babası sanatını desteklemekteydi. Bu nedenle sadece en önemli sevgi kaynağını kaybetmekle kalmadı aynı zamanda en büyük destekçisini de kaybetmiş oldu. Daha da kötüsü, aynı yıl Ensor'un büyükannesi de ölmüştür. Böylece 1880'lerin sonlarından itibaren, kafatasları ve iskeletler Ensor'un çalışmalarında çoğalmıştır. Çünkü Ensor'a ölüm hem hayatında hem de sanatında hiç bu kadar yakın olmamıştı.

İskeletlerin ve insanların uyum içinde yaşadığı gerçeküstü bir dünyaya yaratan Ensor, özellikle insan yüzlerini farklı duygularla ifade etmiştir. Böylece Vincent van Gogh ve Edvard Munch gibi sanatçılara örnek olmuş, Dışavurumculuk ve Sürrealizm'in tohumlarının atılmasını sağlamıştır (Muse, 2018)."*Resimlerinde hayal gücüyle ortaya koyduğu gerçeküstü varlıkları ifade eden bedenlere yer veren* (Taşkesen, 2018, 10)." sanatçı 19 Kasım 1949'da 89 yaşında hayata veda etmiştir.

Görsel 1. James Ensor, 1897, "Ölüm ve Maskeler", Tuval Üzerine Yağlıboya, 79 x 100 cm, Modern Sanat Müzesi.

İfade biçimi olarak empresyonistlere yakın olan Ensor'a "... göre hem bir plastik bulgu kaynağı hem de toplumsal iki yüzlülüğün simgesi olacak olan maskeler..." (Cassou, 1999: 75) bu çalışmada da resmin ana unsuru olarak izleyici karşısına çıkmaktadır. Sanatçının hemen hemen her resminde olduğu gibi bu resminde de figürlerin yüzlerine taktığı korkutucu, tuhaf ve ürkütücü maskeler bu resminde ana unsurdur. Resmin tam merkezinde yer alan ölümü temsil eden kurukafa ve iskelet imgesi saflığın, masumiyetin, bekaretin ve iyiliğin sembolü bembeyaz bir kıyafet giymiştir (Görsel 1). Tam karşıdan izleyiciye bakan bu figür, elinde yanan bir mum tutmaktadır. Tanrının varlığına ve biricikliğine gönderme yapan bu mum imgesi aynı zamanda "Zamanın geçişi ve en sonunda kendini tüketen insan varoluşunun kısalığını..." (Wilkinson, 2011: 129) temsil etmektedir. Mum imgesi tam da bu nedenle ölümün elindedir. Ensor, bu resminde de kullandığı maskelerle betimlediği figürlerin yüzlerini ve kimliklerini gizlemektedir. Etrafındaki maskeliler ölümü tanımak için merakla ona yanaşmış dört bir taraftan onu sarmalamıştır. Korkunç, üzgün ve kendinden geçmiş ifadelerle sahip bu maskeler, ölümün varlığı karşısında adeta dehşete düşmüştür (Artstory, 2016). Ölümün korkutuculuğuna rağmen maskelenmiş ve maskelerle gizlenmiş bu yüzler ölüm figüründen daha korkunç görünmektedirler. Resmin sol tarafından ucu görünen keman, müziğin, sanatın ve eğlence hayatının temsili olarak izleyici karşısına çıkmaktadır. Resmin sağ tarafındaki figürlerden birkaçı acı dolu bakışlarla izleyiciye bakarken hemen onların üstünde beyaz suratlı başka bir figür izleyicinin bakışlarını gökyüzüne çekmektedir. Yukarıda bulutların üzerinde uçan iskelet imgeleri görülmektedir. Bu iskeletler, pelerinleri ve ellerindeki tırpanlarıyla ölüm meleği Azrail'i temsil ederken olanca hızıyla insanlığa doğru yaklaşmaktadır. Onların hemen sağında balon yardımıyla gökyüzüne çıkıp ölümden kaçmaya çalışanlar görülmektedir. Onları da başka bir ölüm meleği kovalamaktadır. Babasını kaybettikten sonra yaptığı bu çalışmada Ensor hayatı ve ölümün varlığını sorgulamakta ve kullandığı imgelerle ölümü sembolleştirmektedir. Karanlık bir komedi sahnesini yakalamış gibi betimlenen bu eser, ölümün kaçınılmazlığını temsil etmektedir.

Görsel 2. James Ensor, 1891, "İskelet Durdurma Maskeleri", Tual Üzerine Yağlıboya, 30.5 x 50.7 cm.

Maskeler ve iskeletlerle dolu ürkütücü görüntüleri ve fantastik kurguları içeren resimler yapan Ensor'un "İskelet Durdurma Maskeleri" isimli bu eseri dikkat çekicidir (Görsel 2). Resmin merkezinde yer alan beyazlar içinde gelini anımsatan figür ile asker kıyafetlerini anımsatan giysisi ve kafasına taktığı gösterişli şapkasıyla kurukafalı iskelet imgesi dikkat çekmektedir. Gelin ve damat imajı çizen bu iki figür, birbirlerine sarılmış etrafta onları izleyen meraklı bakışları umursamaz bir halde dans etmektedir. Erkek figür hayatın ve yaşamın sonu olan ölümün temsili iskelet imgesidir. Hemen karşısındaki kadın ise yüzüne kaktığı uzun burunlu korkunç maske ve üzerine giydiği saflığın, temizliğin ve bekaretin dolayısıyla da Meryem ananında sembolü beyaz bir gelinlik içinde betimlenmiştir. Bu figürün yüzüne taktığı maske kıyafetindeki saflık ile tezatlık oluştururken izleyiciyi ürkütmektedir. Yüzüne taktığı uzun burunlu, korkutucu ve ürkütücü bu maskeden dolayı yüzünden mutsuzluk akmaktadır. Etraflarındaki ürkütücü maskeler takmış insanlar, hallerinden memnun bir vaziyette gelin ve damada gülümsemekte, şaşkınlık ve merak içinde onları izlemektedir. Yaratık izlenimi yeren bu insanlar korkutucu bir haldedirler. Ölümün sembolü iskelet imgesi, gelin dahil hepsinin yüzünde korutucu maskeler takan figürlerden daha fazla normal ve daha az korkutucudur. Bu resimde Ensor, figürlere taktığı maskelerle betimlediği figürlerin yüzlerini ve kimliklerini gizlemektedir. Bu figürlerin sahip oldukları tek duygu taktıkları maskelerin ifadelerinden ibarettir. Böylece Ensor içinde bulunduğu toplumun insanlarını kişiliklerine ve takındıkları imajlarına gönderme yaparak onları taktıkları maskelerle sembolleştirerek toplumsal bir eleştiri yapmaktadır.

Görsel 4. James Ensor, 1896, "İskelet Ressam", Tuval Üzerine Yağlıboya, 38.5 x 45.5 cm. Güzel Sanatlar Müzesi, Antwerp.

Batı görsel ikonografisinin bir parçası olarak kullanılan kafatasları ve iskeletler sanatsal ölüm tasvirlerinde sıklıkla kullanılan imgelerdendir. Ensor'un da resimlerinde sıklıkla kullandığı bu imgeler sanatçının ölüme odaklanan resimlerinden biri olan "İskelet Ressamı"nda izleyici karşısına çıkmaktadır (Görsel 4). Ressamın ana teması kafatasları, iskeletler ve ölüm olmasa da bunlar sıklıkla kullandığı imgelerdendir. Yaşamın sonunu ve ölümü temsil eden iskelet imgesi bu resimde mavi bir takım elbise giymiş gayet şık bir biçimde izleyici karşısındadır. Bu imge elinde paleti ve fırçasıyla resim yapmaya hazır bir ressamdır. Sıcak renklerin hâkim olduğu bu resimde sanatçı kendini atölyesinde resim yapan bir iskelet olarak betimlemektedir. Bu iskeletin etrafında Ensor'un yaptığı sayısız resim göze çarpmaktadır. Yere atılmış şapka, maske ve kurukafa gibi birkaç imge dikkat çekmektedir. Bu eserde hayatın gelip geçiciliğini ve kısığını vurgulayan sanatçı ondan geriye kalacak olanların etrafındaki stüdyo duvarlarını süsleyen çalışmalarını olacağını vurgulamaktadır. Bir anlamda hayat kısa sanat uzun demektir.

Görsel 5. James Ensor, 1889, "Kendilerini Isıtmaya Çalışan İskeletler", Tuval Üzerine Yağlıboya, 75 x 60 cm, Kimbell Sanat Müzesi, Amerika.

Sanatçının başyapıtlarından birisi olan "Kendilerini Isıtmaya Çalışan İskeletler" isimli bu resimde, diğer resimleri gibi ürkütücü imgeler, yoğun duygular ve olaylar bir karnaval neşesi içinde izleyici karşına çıkmaktadır (Görsel 5). Resmin merkezinde, önünde "Ateş yok. Yarın bulacak mısınız?" yazan soba vardır ve bu sobanın etrafında giyinmiş üç iskelet betimlenmiştir. Sanatçı stüdyosu olduğu anlaşılan bu mekândaki bu iskeletlerden ikisi ayakta biri yerde yatmaktadır. Hayatın ve yaşamın sonu olan ölümü temsil eden bu iskeletler yine kendilerine çok bol gelen kıyafetler içinde adeta yok olmuşlardır. Yerde yatan iskeletin etrafında ölümü sembolize eden kurukafalar, resim ve dolayısıyla sanatı sembolize eden bir palet ve fırça, müziği sembolize eden keman, karanlığı aydınlatmak için kullanılan ve güzel günlerin sembolü gaz lambası yer almaktadır. Kullanılan tüm imgeler eğlence hayatının sona erdiğini artık ölüm vaktinin gelip çatıldığını göstermektedir. Arka

sağdan karanlığın içinden beliren iskelet gizlice sobanın yanındakileri izlemekte ve onlardan korkup sobaya yaklaşmamaktadır. Resmin sol tarafından kafasını uzatarak resme dahil olan başka bir iskelet ise dikkat ve merakla olan biteni izlemektedir. Tüm olumsuz imgeler bir neşe içinde izleyene sunulmaktadır.

Görsel 6. James Ensor, 1895, "Kötü Doktorlar", Bej Japon Simili Kâğıt Üzerine Opak Beyaz ve Renkli Kalem ve Suluboya ile Siyah Gravür, 17.1 x 24.4 cm, Gerard Loobuyck Koleksiyonu.

Yaşamı boyunca sürekli sağlık problemleri yaşayan Ensor'un, diş ve mide problemleri yaşadığı 1887 yılında durumu iyice kötüleşmiş ve dört hafta yatalak kalmıştır. Bu süreçte tenya hastalığına da yakalanan Ensor sık sık kan öksürmüştür. Yakın arkadaşı Theo Hannan'a yazdığı bir mektupta yakalandığı tenya hastalığından şöyle bahsetmiştir. "*Hastayım. Yeni bir hastalık: tenya. [...] Mide ağrıları iğrenç hale geldi. Kan kustum ve kendimi çok yıprattım.* (Jeffreys, 2017: 16)." Doktorunun tenyayı doğru bir şekilde tedavi edemediğini dile getiren sanatçı, vücudundan iki metrelik bir tenya çıktığını dile getirmiştir. Ensor, iyileştikten sonra 1895'te "Kötü Doktorlar" isimli bu eserini yapmıştır (Görsel 6). O yıl Belçika'da büyük bir kolera salgını görülmüştür. Tıp mesleğinin başarısızlığı uzun zamandır hiciv konusuydu ve bu tür acıların ardından halkın doktorlara olan güveni azalmıştır. İçinde yaşadığı tüm bu süreçleri Ensor bu eseriyle görselleştirmiştir. Eserde kırmızı renkli yatağında oturan soluk tenli hasta bir figür dikkat çekmektedir. Boynundaki zincir tasma ile duvara tutturulmuş olan bu figür acı içinde haykırmaktadır. Çıplak olarak betimlenen figürün başında gece yatarken taktığı şapkası vardır. Hastanın karnı patlayacak kadar şişkindir. Üç yerinden derin kesiklerle kesilmiş karnının alt bölgesinden adamın bağırsakları sarkmıştır. Hemen onların üstündeki delikten ise doktor tenya çıkartmaktadır. Resimde görüldüğü gibi Ensor, doktorların bir kısmını kasaba benzetmiştir. İkisi takım elbise giymiş ikisi de beyaz kasap önlüğü giymiş bu dört doktor büyük bir mücadele içindedir. Bacaklarına ve vücutlarına tenyanın dolandığı bu doktorlardan en sol taraftaki elindeki kesici aletin ucunda tenyanın kesilmiş başını yukarı kaldırmıştır. Onun hemen önünde elinde kocaman bir şırınga taşıyan başka bir doktor vardır. Doktorun ayakları tenyayla dolanmışken elindeki şırıngadan kanlar damlamaktadır. Onun hemen solundaki doktora bir eliyle tenyanın başını işaret ederken diğeriyle de bir sürahi tutmaktadır. Fakat tuttuğu sürahidan yerlere bir şeyler dökülürken arkasındaki önlük giymiş başka bir doktora onun cebinden gizlice bir şeyler almaktadır. Yerde dağınık tıbbi

notların yanında kanlı el testeresi ve matkap gibi kesici aletler vardır. Tüm figürlerin hemen arkasında resmin sağ cephesinde elinde orağıyla ölüm meleği Azrail durmaktadır. Sağ taraftaki kapının hemen arkasındaki bu figür bir eliyle önündeki figüre dokunacak kadar yakındır. Doktorlardan farklı olarak kurban ya da hasta ölümün onlara doğru uzanmış elini görüyor gibidir. Beceriksiz doktorlarla çevrili hasta korkunç bir ölümle acı çekerek ölmek üzeredir. Kargaşa ve kaosun hâkim olduğu bu çalışma sol taraftaki perdeden dolayı ürkütücü bir tiyatro sahnesi izlenimi uyandırmaktadır. Bu çalışma o dönemin doktorlarının bir eleştirisi ve toplumsal kargaşanın bir göstergesi niteliğindedir.

Görsel 7. James Ensor, 1891, "Asılmış Bir Adamın Üzerinde Kavga Eden İskeletler", Tuval Üzerine Yağlıboya, 74 cm x 59 cm, Antwerp Kraliyet Güzel Sanatlar Müzesi, Hollanda.

Birçok sanatçı gibi Ensor da iskeletlerin sembolik gücünden etkilenmiş ve kendini sık sık iskelet biçiminde canlandırmıştır. Bu canlandırmalarda öleceğini hatırla mesajı veren sanatçı bu iskelet imgelerini aynı zamanda mizah duygusu da eklemiştir (Pound, 2018). Bu resimlerinden biri de "Asılmış Bir Adamın Üzerinde Kavga Eden İskeletler" isimli bu çalışmasıdır (Görsel 7). Ensor'un sanatının en önemli örneklerinden olan bu resmin merkezinde yerde yatan ölü bir iskelet bedeninin üstünde iki iskelet kavga etmektedir. Bu iskeletlerden resmin sağ tarafındaki kurukafalı iskelet, kırmızı bir etek giymiş, kırmızı süslü bir şapka takmış ve sol elindeki şemsiyeyle yerden güç alırken diğer elindeki çalı süpürgesi ya da cadıların kullandığı uçan süpürgeyi de karşısındakine savurmakta ve kavgaya devam etmektedir. Bu süslü kadın imgesinin karşısında resmin sol tarafındaki figürse üzerine bol gelen kıyafetler içinde kafasındaki süslü şapkası ve elindeki uzun bir sopayla kavgaya katılan diğer bir iskelettir. Bu iki iskelet imgesi, vücutlarına dolanmış iplerle onların hemen ortalarında yukarıda asılmış figüre bağlanmaktadır. Asılarak öldürülmüş bu figürün yüzünde korkunç bir ifade vardır ve ağzından çıkan ipe asılmış olan kâğıdın üstünde 'misk' (Fransızca 'güveç yahni ya da tavşan yahnisi') yazmaktadır. Bu figürler yiyecekler için mi savaşıyorlar? Öyle ki resmin sağındaki kapıdan içeri girmek üzere

olan figürlerden birinin elinde yemekten payını almak için getirdiği bıçağı durmaktadır. Paylarına almak için sabırla bekleyen bu figürlerin yüzlerinde çeşit çeşit ürpertici, şakın, endişeli, sevinmiş ve eğlenmiş ifadeler içeren korkunç maskeler vardır. Aç oldukları gözlemlenen bu figürlerin sol tarafındakilerden bir tanesinin daha elinde bıçak vardır. Sağ ve sol kapıdakiler ortadaki kavgaya girmek için sabırsızlıkla beklemekte bıçaklarını bilemektedirler. Maskelerle insanların yüzlerini ve kimliklerini gizleyen sanatçı, onların ne düşünüp ne hissettiklerini ve ifadelerini yok etmiş oluyor. Böylece normal beklentileri altüst etmektedir. Ensor, insanın temel davranışlarını yansıtmak için ölüm figürünü, herhangi bir türden beslenmeye ihtiyaç duymayan ve utanç hissetmeyen bir figür olarak kullanıyor (Mills, 2018).

Onu eleştirenleri resimlerinde palyaço ve iskelet olarak tasvir eden Ensor, yapılan bir yoruma göre bu resimde Ensor'un sanatını eleştiren eleştirmenlerin mücadelesini anlatmaktadır. Yukarıda asılı olan figür Ensor'un ta kendisidir. Sağ ve sol taraftaki kapılarda bekleyen maskelenmiş figürler, destekledikleri iskelete bağlı olarak artıları ve eksileri olarak bölünmüş kamuoyunu temsil eder. Savaşın ödölüyse boynunda tavşan yahni yazan Ensor'dur. Elindeki iplerle savaşanları yönlendiren bu figür hem onlarla hem de kendi talihsizliğiyle eğlenmektedir. Bu eser, Ensor'un eleştirmenlerine ve modası geçmiş geleneklerine karşı duygularını sembolize etmektedir (Vandewalle, 2010).

Görsel 8. James Ensor, 1891, "Bir Ringa Balığı Üzerinde Tartışan İskeletler", Tuval Üzerine Yağlıboya, 16 x 21 cm, Kraliyet Güzel Sanatlar Müzeleri, Brüksel.

Renkli bir karnaval havasındaki resimleriyle tanınan Ensor, resimlerinde aptalca şeyler yapan saçma karakterler oluşturarak izleyene kara mizah sunmaktadır. "Bir Ringa Balığı Üzerinde Tartışan İskeletler" isimli bu çalışmasında bunlardan biridir (Görsel 8). Rüzgârlı bir hava betimlemesi yapılan bu resmin merkezinde pastel gökyüzü ile amorf bir manzarada iki iskelet ağızlarına aldıkları bir ringa balığı için kavga etmektedirler. Gökyüzünün renkleri ve onlarda kullanılan koyu tonlar bu figürleri daha çok ön plana çıkarmaktadır. Gökyüzünün tonları ve fırça vuruşları izlenimciliği anımsatırken yaratmış olduğu fantastik dünyanın ardındaki sürrealizmdeki gibi gerçeklik çok sonra izleyici karşına çıkar. Buradaki ringa balığı Ensor'un ta kendisidir.

Ölümü temsil eden bu iki iskelet ise Ensor'u eleştiren sanat eleştirmenleridir. "Bu eleştirmen Édouard Fétis ve Max Sulberger'dur (Artstory, 2016)". Sağ taraftaki figürün kafasında oldukça gösterişli bir şapka takılıken hemen karşısındakinin kafasında ise sadece birkaç saç teli kalmıştır. Çenelerinden sıkıca tuttıkları bu küçük ve zayıf ringa balığına kenetlenen iki figür tuhaf, eğlenceli ve komik görünmektedir. Sanat eleştirmeni olan bu iki figür nefret dolu eleştirileriyle Ensor'u parçalamaktadırlar. "Mesleğimin en sevdiğim yanı diğerlerini ünlü yapmak, onları çirkinleştirmek, çirkinliklerini zenginleştirmek (Artstory, 2016)" diyen Ensor, Eduard Munch'a benzeyen mizah anlayışıyla insanların ve olayların iç dünyasına odaklanmış ve kullandığı tüm imgeleri eğlenceli bir hale getirir.

Görsel 9. James Ensor, 1896, "Tehlikeli Aşçılar", The Dangerous Cooks Tuval Üzerine Yağlıboya, 38 x 46 cm, Özel Koleksiyon.

Kullandığı çarpıcı ve gerçeküstücü imgelerle toplumun karanlık tarafını sembolize eden Ensor, "Tehlikeli Aşçılar" isimli bu eserinde yine çok fazla sembolik öge kullanmıştır (Görsel 9). Les XX grubunun dağılışımdan üç yıl sonra yaptığı bu eserinde Ensor hem sanatçı grubu Les XX hem de daha geniş sanat dünyası ile olan ilişkisinin karmaşıklıklarını ve çelişkilerini yansıtmıştır. Duvarlara monte edilmiş yemeklerin yer aldığı hemen bitişik odada iki şefin bir çift garip yemek sunmaya hazırlandığı sahne dikkat çekmektedir. Parlak ve canlı renklerin hâkim olduğu bu resmin merkezinde beyaz gömlekleri ve önlükleriyle iki aşçı/şef dikkat çekmektedir. Bu aşçılardan resmin sağ tarafındaki elindeki balık bedeninde Ensor'un kafasının birleştiği ve özerinde "Ensor'un sanatı" yazılı balık tabağını yani salamura ringayı servis yapmakta olan Les XX sekreteri Octave Maus'un ta kendisidir. Bu figür resmin arka yüzeyindeki masada yer alan figürlere doğru ilerlemektedir. Kendi başını balık bedeniyle özdeşleştiren ve limonlarla süsleyen Ensor, onu yemek için sabırsızlıkla bekleyen grup için lezzetli bir yemektir. Hemen sol taraftaki aşçıysa bir eliyle tavaındaki uzun kulaklarıyla ve ürkütücü yüzü ile yaratığa benzeyen korkunç insan başını kızartmaktadır. Bu aşçı "Maus'un yanında, Les XX dergisi L'Art Moderne editörü Edouard Picard, izlenimci ressam Guillaume Vogels'i Les XX üyesinin başkanını kızartıyor

(Jefreys, 2017; 21).” Bu aşçının diğer elindeyse kocaman bir kızartma çatalı vardır. Gözlerini diktiği duvarda asılı insan başlı balıklardan çatalıyla bir tane daha seçmeye çalışmaktadır. Hemen onların sağında tavanda boynundan asılmış insan başlı horoz bedenli başka bir imge yer almaktadır. Bu imge noktacılık akımının savunucularında Anna Boch’tur. Onun sağındaki yeşil duvarda beyaz bir platform üstünde Fransızca “Tehlikeli Aşçılar” yazmaktadır. Resmin sağ alt tarafında insan başlı domuz bedenli bir figür ve sadece kafa kısmı görünen başka bir figür yer almaktadır. Bu resimde görülen bu figürlerin her biri birer ressam ve şairdir. Bu odanın arka kısmında yemek alanındaki masada beş figür oturmaktadır. Sağ iki taraftaki figürler ağızlarından kan fışkırtırken diğer üçü anlamsız bakışlarla donuk birer ifade takınmışlardır. “Masada oturan önde gelen sanat eleştirmenleri arasında 1891 yılında Turşusu Ringa Mücadelesinden Edouard Fétis ve Max Sulzberger yer alıyor (Jefreys, 2017; 21).” Kafasından yaralanmış ve elinde kanlar akarak merdivenlerden çıkan figür Ensor’un yakın arkadaşı Theo Hannan’dur. Bu eseriyle Ensor yine çevresindeki ve içinde yaşadığı toplumdaki hayal kırıklığını tasvir ederek sosyal bir eleştiri yapmaktadır.

Sonuç

“Batı ikonografisinin bir parçası olan kafatası ve iskeletler on beşinci yüzyıl Flaman Rönesans’ı sırasında resimlerde ahlaki ve dini bir amaca hizmet ettiklerinde ortak bir motif olarak kullanılmıştır (Jefreys, 2017; 21).” Sanatsal ölüm tasvirlerinde sıklıkla kullanılan bu imgeler Ensor’un resimlerinde çoğu zaman anlamsız ve gülünçtür. Onun resimlerinde külfetli ve sıkıcı yaşam, renkli ve eğlenceli karnavaldan ayrılmaz. Bu nedenle de çok fazla ışıklı alanlar yarattığı resimlerine parlak ve canlı renkler hakimdir. Kıyafet giyen iskeletler, ölmüş ve içi boşaltılmış maskeli figürler, insanlar arasında yaşayan ölümler, onun resimleri üzücü ya da trajik yapmaz tam aksine eğlenceli hale getirir.

James Ensor’u pek çok sanatçıdan ayıran ve arkasından gelen birçok sanatçıyı etkileyen benzersiz ve ürkütücü resim tarzıdır. Kullandığı gerçeküstücü ve maskeli figürler, Ensor’un 1880’lerde birçok çalışmasında tekrarladığı bir semboldür. Kullandığı maskelerle toplumun karanlık tarafını sembolize ettiği düşünülmektedir.

Bu araştırma sonucunda denilebilir ki, Ensor’un resimlerindeki ürkütücü, yoğun duygular ve olaylar bir karnaval neşesi içinde izleyici karşına çıkmaktadır. Ensor, kullandığı maskelerle betimlediği figürlerin duygularını, yüzlerini ve kimliklerini gizlemektedir. Sanatçı, maskeyi insanların gerçek benlikleri hakkındaki algısını temsil etmenin bir aracı olarak kullanmıştır. Böylece Ensor için görünür yüzün kendisi bir öznenin gerçek benliğini gizleyen bir maskedir. İzleyiciyi düşünmeye ve sorgulamaya iten resimlerinde Ensor, içinde yaşadığı toplumun hayal kırıklıklarını tasvir ederek sosyal bir eleştiri yapmaktadır.

Kaynakça

- ARTSTORY, (2016) <https://www.theartstory.org/artist/ensor-james/artworks/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)
- CASSOU, Jean (1999), Sembolizm Sanat Ansiklopedisi, (Çev. Özdemir İnce & İlhan Usmanbaş), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- JEFREYS, Tom, (2017), “An Introduction to the Exhibition for Teachers and Students” s21 <https://royal-academy-production-asset.s3.amazonaws.com/uploads/f208f624-f9a5-4f41-a5a2-4daa40fdddbf/Final+Ensor+Intrigue+Web+100dpi.pdf> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)
- MILLS, Sarah, (2018), “Fighting Skeletons of James Ensor” <https://www.dailyartmagazine.com/fighting-skeletons-of-james-ensor/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)
- MUSE, Byrons, (2018) “James Ensor – Skeletons Fighting Over a Hanged Man” <https://byronsmuse.wordpress.com/2018/02/17/james-ensor-skeletons-fighting-over-a-hanged-man/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)
- POUND, Cath, (2018) “The Artist Who Depicted Life as a Macabre Carnival” <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-artist-depicted-life-macabre-carnival> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)
- SALT, Alparslan, (2010), *Ansiklopedi Semboller*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul.
- TAŞKESEN, Selma (2018), “Ekspresyonizm Akımının Köprü ve Mavi Atlı Gruplarına Yansımalarının Beden Olgusu Üzerinden Sorgulanması” Atatürk Üniversitesi GSF Sanat Dergisi, Cilt 3, Sayı 31, S: 6-18

VANDEWALLE, Frans, (2010), "Skeletons fighting for the Body of a hanged Man" <https://www.flickr.com/photos/snarfel/4531712996> (Erişim Tarihi: 11.05.2020)

WILKINSON, Kathryn, (2011), Semboller ve İşaretler, (Çev. Seda Toksoy), Alfa Basın Yayım Dağıtım Ltd. Şti, İstanbul.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1. James Ensor, 1897, "Ölüm ve Maskeler", Death and the Masks, Tuval Üzerine Yağlıboya, 79 x 100 cm. Inv. Nr. AM 529/1128 Liège, Modern Sanat Müzesi. <https://www.wikiart.org/en/james-ensor/death-and-the-masks-1897> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Görsel 2. James Ensor, 1891, "İskelet Durdurma Maskeleri", Tual Üzerine Yağlıboya, 30.5 x 50.7 cm. <http://www.artnet.com/artists/james-ensor/squelette-arr%C3%AAtant-masques-5G1jR1XxygxxiPC0MPtgw2> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Görsel 3. James Ensor, 1889, "Yarasa Maskenin Şaşkınlığı", Tuval Üzerine Yağlıboya, 109 x 131 cm, Antwerpen Güzel Sanatlar Müzesi. <https://www.wikiart.org/en/james-ensor/the-great-judge-1898> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Görsel 4. James Ensor, 1889, "Kendilerini Isıtmaya Çalışan İskeletler", Tuval Üzerine Yağlıboya, 75 x 60 cm, Kimbell Sanat Müzesi, Amerika. <https://www.wikiart.org/en/james-ensor/skeletons-trying-to-warm-themselves-1889> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Görsel 5. James Ensor, 1896, "İskelet Ressam" The Skeleton Painter Tuval Üzerine Yağlıboya, 38.5 x 45.5 cm. Güzel Sanatlar Müzesi, Antwerp. <https://www.wikiart.org/en/james-ensor/the-skeleton-painter> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Görsel 6. James Ensor, 1895, "Kötü Doktorlar", Bej Japon Simili Kağıt Üzerine Opak Beyaz ve Renkli Kalem ile Yükseltilmiş, Suluboya İle Siyah Gravür, 17.1 x 24.4 cm, Gerard Loobuyck Koleksiyonu. <https://www.wikiart.org/en/james-ensor/the-great-judge-1898> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Görsel 7. James Ensor, 1891, "Asılmış Bir Adamın Üzerinde Kavga Eden İskeletler", Tuval Üzerine Yağlıboya, 74 cm x 59 cm, Antwerp Kraliyet Güzel Sanatlar Müzesi, Hollanda. <https://www.wikiart.org/en/james-ensor/the-great-judge-1898> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Görsel 8. James Ensor, 1891, "Bir Ringa Balığı Üzerinde Tartışan İskeletler", Tuval Üzerine Yağlıboya, 16 x 21 cm, Kraliyet Güzel Sanatlar Müzeleri, Brüksel. <https://www.wikiart.org/en/james-ensor/skeletons-fighting-over-a-pickled-herring-1891> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

Görsel 9. James Ensor, 1896, "Tehlikeli Aşçılar", The Dangerous Cooks Tuval Üzerine Yağlıboya, 38 x 46 cm, Özel Koleksiyon. <https://www.wikiart.org/en/james-ensor/the-dangerous-cooks-1896> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)